

Олена Кудрявцева
(Чернівці)

СИНТАГМАТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ПРИЙМЕННИКІВ З ПІДКЛАСАМИ ІМЕННИКІВ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ ПРОЗИ

*Стаття присвячена дослідженню лексичної сполучуваності окремих прийменників сучасної німецької мови з лексико-семантичними підкласами іменників на матеріалі сучасної німецької прози. За допомогою дистрибутивно-статистичного методу встановлено, що найвищі показники інтенсивності сполучуваності спостерігаються між прийменником *unter* і іменниками на позначення символів, *in* та власними назвами країн, місцевостей, *bei* та іменниками на позначення процесів, *seit* та іменниками на позначення часу.*

Ключові слова: *лексична сполучуваність, лексико-семантичний підклас, інтенсивність сполучуваності, прийменник, іменник.*

*Статья посвящена исследованию лексической сочетаемости отдельных предлогов современного немецкого языка с лексико-семантическими классами существительных на материале современной немецкой прозы. При помощи дистрибутивно-статистического метода установлено, что самые высокие показатели интенсивности сочетаемости наблюдаются между предлогом *unter* и существительными со значением символы, *in* и названием стран, местности, *bei* и существительными на обозначение процессов, *seit* и существительными со значением времени.*

Ключевые слова: *лексическая сочетаемость, лексико-семантический подкласс, интенсивность сочетаемости, предлог, существительное.*

The article investigates the compatibility of certain German lexical prepositions with lexical-semantic subclasses of nouns based on modern German prose. The research objective is to establish the most characteristic for Modern German prose unities of compound prepositions and different lexical-semantic groups of nouns by the implementation of the distributive and statistical methods. All prepositions were singled out by continuous sampling from the Duden

dictionary. The total number of samples was 149 prepositions. Classification of selected nouns includes 30 subclasses. An important measure of compatibility, which provides the information on the degree of correlation of prepositions with subclasses of nouns, determines the degree of connection between the lexical units under study, or, in other words, the intensity. It has been proved that the highest rates of combinability are characteristic for intensity compatibility between a preposition “unter” and a noun denoting “character”, a preposition “in” and a noun of “proper names”, “places”, a preposition “bei” and nouns denoting “processes”, a preposition “seit” and nouns denoting “time”. The reason for a high rate of combinability of prepositions with such groups of nouns lies in the following linguistic factors: polysemy of lexical units and their vague semantic boundaries, which result in various semantic connections. Prepositions with simple morphological structure have a greater number of syntagmatic relations than derivatives and complex prepositions. Thus, the ground for semantic compatibility of prepositions is their morphological structure. The main function of prepositions “an, auf, aus, durch, vor, in, hinter, über, von, mit, zu, für, bei”, which demonstrates statistical relationships, is to clarify the location of an object or a person in space, dynamics, to indicate time and action. The multifunctional characteristics of prepositions enable perception of spatial relationships in terms of time, condition, termination and others.

Key words: *lexical combinability, lexical-semantic subclass, intensity of combinability, preposition, noun.*

Проблема лексичної сполучуваності, під якою розуміється здатність слова поєднуватися в тексті з іншими словами, належить сьогодні до провідних проблем сучасного мовознавства. Це зумовлено насамперед тією важливою роллю, яку відіграє сполучуваність слів у описі та вивченні мовних явищ. Синтагматичне вираження інформації здійснюється шляхом розташування мовних одиниць в лінійній послідовності, таким чином синтагматичні відношення реалізують головну – комунікативну – функцію мови [1, с.73]. Питання дослідження синтагматичних відношень стає особливо актуальним при вивченні семантики такої службової частини мови як прийменник, який зазнає впливу автосемантичних частин мови. Сполучуваність –

синтаксична, лексична і семантична – була завжди у центрі уваги дослідників [2;3;4], проте сполучуваність всього лексико-граматичного класу прийменників сучасної німецької мови з застосуванням методів статистичного аналізу ще не була об'єктом мовознавчих студій.

Для вивчення синтагматичних зв'язків між лексичними одиницями останнім часом широко використовуються статистичні методи, що надають висновкам певної доказової сили, а іноді дозволяють встановити такі закономірності сполучуваності слів, які неможливо розкрити іншими методами.

Завдання нашого дослідження – встановити за допомогою дистрибутивно-статистичного методу найбільш характерні для художньої прози сучасної німецької мови сполуки прийменників з різними лексико-семантичними групами іменників. Всі прийменники були виписані методом суцільної вибірки зі словника Duden [6]. Загальна кількість досліджуваних прийменників склала 149 лексичних одиниць.

Матеріалом дослідження служить вибірка з шести прозових творів сучасної німецької літератури (1-6). До вибірки включалися всі приклади вживання прийменників із іменниками з кожної п'ятої сторінки творів. Величина вибірки складає 95582 слововживання, кількість виписаних прикладів дорівнює 5138 сполучень (відносна похибка складає 1,2 %).

У ході дослідження ми розподілили всі іменники з вибірки на 30 підкласів на основі власної класифікації, яка частково базується на розподілі В. В. Левицького [3; 135-136]. Ми розглядаємо сполучуваність кожного окремого прийменника з різними підкласами іменників, оскільки попереднє опрацювання матеріалу показало, що прийменники значно відрізняються одне від одного своїми сполучувальними властивостями.

Важливим параметром сполучуваності, який інформує про ступінь взаємозв'язку прийменників з підкласами іменників, є сила зв'язку між досліджуваними одиницями, або, інакше кажучи, **інтенсивність**. Дані про інтенсивність зв'язку прийменників з різними підкласами іменників були отримані за допомогою статистичних методів: критерію “хі-квадрат” та коефіцієнта взаємної спряженості Чупрова (див. [2, с. 32; 4, с. 94]). Величина коефіцієнта взаємної спряженості може коливатися від -1 до +1,

тобто коефіцієнт може показувати як ступінь зв'язку ознак, так і “напрямок” їх спряженості [4, с. 82-83]. Отже, сума хі-квадрат вказує на наявність або відсутність зв'язку, а коефіцієнт К вказує на силу цього зв'язку. Оскільки в нас сила зв'язку коливається в межах від 0,01 до 0,50, то зв'язки з величинами коефіцієнта К до 0,10 можна вважати слабкими, величини К від 0,11 до 0,20 свідчать про тісний зв'язок, а при К більше 0,21 зв'язки можна вважати найбільш інтенсивними.

У результаті статистичного аналізу було встановлено, що 10 прийменників зі 149 досліджуваних виявили “стандартні зв'язки” (за термінологією Л.В.Бистрової [2, с. 45]), тобто такі зв'язки, в яких емпіричні частоти виявилися вищими за теоретично очікувані величини з підкласами іменників в обох позиціях. Зокрема, в десятку найбільш вживаних прийменників потрапили *in, auf, an, mit, zu, aus, von, über, bei, vor*, які за походженням визначаються як первинні і мають просту морфологічну будову. Вторинні прийменники *anhand, anstatt, jenseits, unweit, unterhalb, umwillen, oberhalb, wider, kontra, gen* вживались по одному разу а такі, як *abseits, aufseiten, ausgangs, außer, beiderseits, beidseits, diesseits, eingangs, ennet, entlang, fern, gen, inmitten, lang, längs, längsseits, links, mang, nächst, nahe, nid, nördlich, nordöstlich, nordwestlich, ob, ober, östlich, rechts, seitlich, seitwärts, südlich, südöstlich, südwestlich, unfern, via, westlich, zunächst, zuseiten* взагалі не були вжиті у творах сучасних німецьких прозаїків. Це пояснюється впливом мовних чинників – вузькою семантикою ЛО, а також позамовних – стильовими, часовими чи територіальними обмеженнями вживання.

Статистичний аналіз дозволив встановити типові синтагматичні зв'язки прийменників з іменниками в сучасній німецькій мові. Найбільше різноманіття сполук з лексико-семантичними підкласами іменників зафіксовано для наступних прийменників: *in* (з 27 ЛСГ із 30 можливих), *auf* (23), *zu* (22), *mit* (21), *von* (20), *aus* (19), *an* (16), *für* (16), *vor* (15), *bei* (15), *über* (13), *ohne* (12), *durch* (12), *nach* (12). Найменшу кількість лексичних зв'язків зареєстровано в основному в прийменників, які вживаються з родовим відмінком: *anhand* (1), *anstatt* (1), *binnen* (1), *halber* (1). Причиною високої сполучувальної активності прийменників з ЛСП іменників є такі мовні чинники, як багатозначність лексичних одиниць та нечіткість їхніх семантичних границь, внаслідок чого

утворюються різноманітні смислові сполуки. Прийменники з простою морфологічною структурою володіють більшою кількістю синтагматичних зв'язків, ніж похідні та складні прийменники. Отже, активність сполучуваності обумовлюється семантикою прийменників, їх морфологічною структурою.

24 прийменники - *wegen, während, aus, bei, mit, nach, seit, von, zu, bis, durch, für, gegen, ohne, um, an, auf, hinter, in, neben, über, unter, vor, zwischen* виявили статистично значущі зв'язки з ЛСП іменників. Найбільшу кількість таких зв'язків мають прийменники *mit* (9 зв'язків), *bei* (8), *von* (8), *in* (8), *aus* (7), *zu* (7), *für* (7), *auf* (7). Найвищі показники інтенсивності спостерігаються між прийменником *unter* і іменниками на позначення *символів, in* та *власними назвами країн, місцевостей*, *bei* та іменниками на позначення *процесів, seit* та іменниками на позначення *часу*.

Основна функція найчастіше вживаних прийменників *an, auf, aus, durch, vor, in, hinter, über, von, mit, zu, für, bei*, які виявили статистично значущі зв'язки, уточнення локалізації предмета чи особи в просторі, динаміки руху, вказівка на час і дійових осіб. Багатозначність цих прийменників уможливило переосмислення просторових відношень у різні види часових, кондиціональних, фінальних і інших видів відношень.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Прийменники з простою морфологічною структурою володіють більшою кількістю синтагматичних зв'язків, ніж похідні та складні прийменники.

2. Найвищі показники інтенсивності спостерігаються між прийменником *unter* і іменниками на позначення *символів* ($\chi^2=327,38$; $K=0,26$), *in* та *власними назвами країн, місцевостей* ($\chi^2=402,16$; $K=0,29$), *bei* та іменниками на позначення *процесів* ($\chi^2=195,13$; $K=0,20$), *seit* та іменниками на позначення *часу* ($\chi^2=190,13$; $K=0,18$).

3. Інтенсивність сполучуваності зумовлена виключно мовними факторами: найбільш інтенсивно сполучаються ті лексичні одиниці, у значеннях яких є більше схожих семантичних компонентів.

Тимошик М. Видавничий бізнес: погляд журналіста, видавця, вченого / М. Тимошик. — К. : Наша культура і наука, 2005.

— 328 с. — (Серія "Бібліотека видавця, редактора, автора").

Список літератури

1. Алефиренко Н.Ф. Спорные проблемы семантики/ Н. Алефиренко. – М.: Гнозис, 2005. – 412 с.
2. Бистрова Л.В. Вивчення синтагматичних зв'язків слів за допомогою статистичних методів //Мовознавство. – 1978. – № 4. – С. 44-48.
3. Левицкий В.В. Статистическое изучение лексической семантики/ В. Левицкий . – Киев: УМК ВО, 1989. – 155 с.
4. Носенко И.А. Начала статистик для лингвистов/И. Носенко. – М.: Высшая школа, 1981. – 157 с.
5. Перебийніс В.І. Статистичні методи для лінгвістів/В. Перебийніс. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 172 с.
6. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. – 3. Aufl. – Mannheim / Leipzig / Wien / Zürich: Dudenverlag, 1996. – 1816 S.

Список художніх джерел

1. **CHB Brückner Ch.** Frühling in Tessin. – Frankfurt am Main/Berlin/Wien: Verlag Uhlstein, 1983. – 160 S.
2. **EH Händler E.-W.** Kongreß. – München: DTV, 1998. – 346 S.
3. **GS Seidel G.** Die Aubergers. – Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1997. – 207 S.
4. **GW Wolff G.** Tote Oma. – Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1997. – 199 S.
5. **PK Kurzeck, P.** Kein Frühling. – Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1993. – 361 S.
6. **PZ Zingler, P.** Alles nur Tarnung. – Reinbeck bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1996. – 192 S.